

Martin Kitchen: Fascism, The Mac Millan Press Ltd, London — Basingstoke, 1976, XI + 106 s.

Pojav fašizma ne sodi zgolj v zgodovino prve polovice 20. stoletja, o tem nam zgovorno priča politični razvoj v zadnjih treh desetletjih. Ni čudno, da je to dejstvo vzbudilo interese politologov, sociologov in psihologov.

Zgodovinar Martin Kitchen je napravil izbor njegovih najpomembnejših teorij in jih podvrgel kritični analizi. Na primeru Italije in Nemčije je prikazal fenomen fašizma med obema vojnama v vsej njegovi večplastnosti. Kitchenovo delo je dober in pregledno napisan uvod k teorijam o fašizmu. Avtor je docent za zgodovino na univerzi »Simon Fraser« v Burnabyju, British Columbia v Kanadi, a se je pretežno naslanjal na evropsko literaturo.

Bibliografija ima 163 naslovov; poleg pričevanj iz dvajsetih in tridesetih let (A. Gramsci, W. Pieck, G. Dimitrov, P. Togliatti, A. Labriola) so upoštevani tudi najnovejši avtorji: R. De Felice, D. Guerin, O. E. Schüddenkopf, A. Kuhn. Vključena je še kritika teorij o fašizmu H. Grebingove iz 1974. leta. Škoda le, da se pisec ni v večji meri posluževal literature iz socialističnih dežel, uvod k teorijam o fašizmu bi bil kompletnejši. Dodan je register imen in pojmov, ki skupaj z bibliografijo nekako nadomešča sicer običajni sistem opomb.

Temeljno vprašanje, na katero je avtor hotel odgovoriti je bilo, kakšen je odnos med družbeno strukturo in fašizmom, ali gre v tem primeru za heteronomni ali avtonomni pojav oz. ali je fašizem produkt kapitalizma ali pa je to povsem neodvisen pojav v družbi 20. stoletja. Kitchen sodi, da nobeno od teh dveh stališč ni zadovoljivo, da je pri fašizmu treba upoštevati oboje in tako kompleksneje obravnavati omenjeni fenomen. Je pristaš t. i. »sinkretistične« teorije o fašizmu. S takim pristopom je analitično osvetlil odnos III. Internacionalne do fašizma kakor se je kazal skozi referate, resolucijo in sklepe na kongresih in plenem od 1922. do 1935. leta. Isto metodo je pisec uporabil pri kritični analizi psiholoških teorij H. Lasswella, W. Reicha, E. Fromma, T. W. Adorna, D. Müller-Hegemanna, kakor tudi teorij E. Nolteja, A. Thalheimerja in L. Trockega ter sociologov T. Parsonsa in S. M. Lipseta. Obdelana je teorija o totalitarizmu, ki so jo zastopali C. J. Friedrich, H. Arendt, H. Marcuse, F. Neumann.

Svoje poglede je Martin Kitchen strnil v poglavju Kaj je fašizem (str. 83—91) in zaključil z ugotovitvijo, da je analiza tega pojava nujni predpogoj za uspešno borbo proti novim oblikam fašizma v sedanjosti.

Marjeta Čampa

Alaster Halmiton, Fašizam i intelektualci 1919—1945. Beograd 1978; str. 377 (prevod iz angleščine).

Končno smo dobili tudi na enem naših jezikov delo A. Halmitona o nekaterih aspektih predvojnega fašizma in to v štirih evropskih državah, v Italiji, Nemčiji, Franciji ter Veliki Britaniji. Vsak, ki ga zanimajo vprašanja predvojnega evropskega fašizma, bo v knjigi našel vrsto poučnih informacij o tem, kako se je fašizem (oziroma fašistoidne ideje) kazal v omenjenih štirih državah, in to tako pri idejnih predhodnikih fašizma, kot tudi pri vrsti njegovih sopotnikov in sodobnikov. Vtkanost nakazane problematike v takratni čas tudi omogoča globlje spoznavati vplivnost predvojnega fašizma (skupaj z nacizmom) pa tudi

nasprotovanje njegovim idejnim tokovom (ali pa vsaj nekaterim njegovim aspektom) pri vrsti znanih evropskih kulturnih delavcev in politikov. Vse to podaja avtor povezano z razvojem fašizma v vsaki od odbranih evropskih držav, skupaj s fašističnimi izhodišči ter njegovimi idejnimi pa tudi siceršnjimi tokovi. Tako na primer za Italijo med drugim omenja vplivnost fašističnih nastopov v Julijski krajini, medtem ko se ob Nemčiji nadrobneje dotika antisemitizma ter njegove prihodnje vloge v okviru nacističnega gibanja.

Predvsem pa skuša Halmiton raziskati zveze med fašizmom ter tistimi umetniškimi gledanji, ki so se razvijala pred prvo svetovno vojno in ki jih poznamo pod imeni futurizem (Italija), ekspresionizem (Nemčija) ter vorticizem (Velika Britanija). Kot je znano, gre za gibanja, ki so imela določen vpliv na prihodnji fašizem in na njegove inačice. Halmiton tudi opozarja, da fašizem ni bil namenjen le nekdanjim bojevnikom, ampak določenemu razredu, ki je čutil, da je ogrožen njegov družbeni položaj v času, ko so razpadale dotedaj tradicionalne ustanove: družina, religija in nacija. Posebej za nacizem pravi, da je igral na karto strahu in predsodkov nižjega srednjega razreda ter se koristil z izgubami, ki jih je ta razred pretrpel v času prve svetovne morije. Halmiton tudi poudarja, da so srednji nemški razredi bili preplašeni s povojno inflacijo ter s takratno bavarsko sovjetsko republiko. Dalje opozarja, da je bila NSDAP mnogo bolj malomeščanska kot je bil to kdajkoli Mussolinijev fašizem. Poleg tega ugotavlja, da je bila ena glavnih zgodnjih različic med nacizmom in italijanskim fašizmom izrazita nepriljubljenost nacizma za nemško inteligenco. Ko razpravlja o idejnih temeljih nacizma, opozarja tako na nemški nacionalizem kot tudi na njegove vzornike in pobudnike. Še zlasti pa iz Hamiltonove knjige izstopa pahljača vseh tistih idejnih tokov, ki jih je pogojil konec prve svetovne vojne in ki so marsikaterega intelektualca vodili tako na stran delavskega razreda kot tudi na skrajno desnico. Nerazčiščeni pogledi so imeli za posledico približevanje ali pa oddaljevanje vrste evropskih intelektualcev od določenega pogleda na svet k drugemu pogledu, pa tudi v obratni smeri. Zanimivo je dejstvo, da se marsikdo, pri katerem se lahko razberejo idejne sestavine fašizma, ni štel k fašistom (oziroma nacistom).

Medtem ko imamo tudi pri nas dostojno vrsto del o fašizmu v Italiji ter nacizmu v Nemčiji (pa tudi v Španiji), ne moremo tega trditi za orise fašističnega miselnega nastopa za Francijo in Veliko Britanijo. Prevod Hamiltonove knjige nam tako prav tu izpolnjuje dokajšnjo vrzel. Iz nje ni vidna le odmevnost fašizma v teh dveh zahodnoevropskih državah, ampak tudi njegovo razmerje do njegove italijanske in nemške inačice. Posebej za Francijo naj opozorimo še na Hamiltonov prikaz francoskega kolaboracionizma v letih druge svetovne vojne ter usodo vrste njegovih protagonistov. Zanimivo je tu njegovo mnenje, da je treba pri francoski inačici kolaboracionizma iskati dve vrsti okupatorjevih sodelavcev, tiste, ki so želeli spremembe ter pasivne sodelavce, ki so sprejemali položaj, ki je nastal z zlomom Francije leta 1940 ter istočasno skušali na najboljši možen način izkoristiti nastalo situacijo.

Tone Zorn